

Vincenzo Minervini / Maria Luisa Indini:
Càrcer d'Amor / Carcer d'Amore:
Due traduzioni della «novella» di Diego de San Pedro,
 Bari: Schena ed., 1986
 (Biblioteca della ricerca: Testi Stranieri; 9), 294 p.

La preparació d'una nova edició crítica de la *Càrcer d'Amor*, traducció catalana medieval (1493) de la novel·la sentimental per excel·lència, semblava necessària des de feia temps, i això per dos motius: per tenir un text amb el màxim rigor filològic i per poder fer les comparacions pertinents amb les altres traduccions romàniques, la italiana i la francesa. Aquesta edició de Minervi-Indini omple, doncs, un buit important; i amb escreix, car ens presenta el text català de Vallmanya i l'italià de Lelio Manfredi amb sengles estudis introductoris, el que permet tenir a l'abast material suficient per treballar en el món de les relacions entre literatures veïnes i per comprovar les diferències ideològico-culturals a través de les versions. Sembla lògic, per això, que intentem de trobar els punts de contacte: per què una obra castellana - tant des del punt de vista geogràfic com ideològic - ultrapassa les fronteres i gaudeix d'un èxit sorprenent fora del marc precís del seu origen? Efectivament, Maria Luisa Indini, a la *Premessa* (p. 9-14), es demana per què unes novel·les amb una marcada dimensió ideològico-literària castellana poden passar a altres llengües de cultura diversa en un moment de febre renaixentista. Per contestar açò - em sembla que d'una manera una mica desordenada, car són qüestions diferents -, retorna a la vella discussió, ja plantejada per Samonà fa més de vint anys, sobre la idoneïtat d'assignar a les novel·les sentimentals el caràcter de gènere, tot i la diversitat de «gèneres» que abraça (cavalleria, alegoria, epístoles, etc.) des del mateix moment de la seua naixença, amb el *Siervo libre de amor* de Rodríguez del Padrón. Indini considera, amb Samonà, que parlar de gènere esdevé inútil en aquest cas i que cal treballar amb els elements que integren aquestes obres. Tot seguit es planteja com aquesta barreja d'elements pot entrar en la tradició literària catalana (tot i la fina ironia amb que és tractada la

cavalleria en el *Tirant*), en la italiana (amb les figures d'Ariosto i Machiavelli) i en la francesa (amb la refinada intel·lectualitat d'Alain Chartier i Charles d'Orléans, que arribaren al màxim de l'ideal cortés). Quin motiu hi ha, doncs, perquè hom tradueca aquesta obra tan reblerta de temes ja clarament en decadència? El primer motiu fóra d'ordre social, de públic: els nobles cercaven una identificació amb el món perdut i els burgesos un model de comportament que els apropés als hàbits aristocràtics. Una altra causa, aquesta de tipus intern, seria el propi llenguatge, que satisfaria un públic més exigent. Crec que les conclusions són, a nivell general, encertades, però també que no són les úniques, almenys pel que fa a la versió catalana de Vallmanya, que és la que interessa ressenyar ací. Fem el nostre propi raonament. Samonà¹ ja indica que l'èxit de la novel·la sentimental rau en la impressió de literatura nova, mixtura i assimilació d'altres; en el seu punt final, però, és típicament castellana, ja que aquesta literatura fa seus tots els diferents components. L'antiguitat dels temes, tanmateix, indueix l'artista a un procés d'estilització. I l'estilització, «la prosa artificiosa», és, com assenyala J. Fuster,² una de les característiques fonamentals de la «valenciana prosa» - en què escriu Bernardí Vallmanya, tal com ho indica al pròleg -, juntament amb «l'abstenció davant el món que els circunda». I també en l'abstenció, en l'allunyament de la realitat de les coses, les novel·les sentimentals tenen quelcom a dir, car, com diu J. L. Varela:³ «Se alejan, inevitablemente, de toda verosímil relación espacio-temporal con las cosas». L'estilització, l'abstenció de la realitat present i la identificació amb un món passat i perdut foren els probables mòbils de la traducció catalana.

Tornant altra vegada a la *Premessa*, sembla que hagués estat un lloc ideal per a un estudi succint d'aquest tipus de novel·les i per a plantejar un estat de la qüestió, començant pels ja clàssics articles de Varela, Ornstein, Lida, Samonà, Wardropper etc. sobre determinats aspectes de la novel·la sentimental i de l'amor cortés, i acabant amb d'altres recents que poden enriquir el tema, com ara: E. Michael Gerli,⁴ J. M. Aguirre,⁵

¹ *Studi sul romanzo sentimentale e cortese nella letteratura spagnola del Quattrocento*, Roma: Carucci-editore, 1960, p. 55 i 62.

² *Obres Completes I*, Barcelona: Edicions 62, 1975, p. 355-356.

³ *Revista de Filología Española* 48 (1965), p. 351-352.

⁴ *Hispanic Review* 49 (1981), p. 65-86.

H. L. Sharrer,⁶ etc. Potser aquesta pretensió restés fora dels límits estrictes de l'edició d'unes traduccions.

La *Premessa* dona pas pròpiament a la introducció i edició dels textos català i italià de la *Càrcel*, a cura de Vincenzo Minervini i de Maria Luisa Indini, respectivament. Ens centrarem, com és lògic, en la primera i comentarem alguna cosa de la segona. La versió catalana estampada per Joan Rosembach a Barcelona el 1493 i feta pel valencià Bernardí Vallmanya és la primera realitzada sobre l'edició princeps castellana de Sevilla (1492). Minervini assenyala a la *Introduzione* (p. 19-31) com aquest escrivà - B. Vallmanya - ascendí socialment al lloc de secretari del comte d'Oliva gràcies sobretot a la seua projecció literària: participà al certamen del 1474 en «lahors de la sacratíssima verge Maria» i traduí tres obres al català. És molt improbable que siguen seues les dues composicions a nom de Vallmanya que figuren al certamen immaculista de 1486, i sembla millor assignar-les a Antoni Vallmanya, poeta de certamen. Minervini indica el fet, però no dona més explicació que una nota bibliogràfica que remet a les *Històries* de Ruiz Calonja i de Riquer.⁷ Pel que fa a la vida i obra de B. Vallmanya em sembla que A. Ferrando Francés⁸ dona notícies ben pertinents, com, per exemple, que l'obra presentada al certamen de 1474 és un plagí de l'*Obra de Nostra Dona* de mossén Joan Guerau; l'activitat poètica de Bernardí Vallmanya és, doncs, nul·la, i per això sembla improbable que «fos capaç de concórrer amb dues composicions originals en el certamen de 1486».

Seguint amb la *Introduzione*, l'autor passa a assenyalar l'origen burgès de molts dels autors valencians d'aleshores, com el mateix Bernardí Vallmanya, i l'aparició d'una literatura típicament burgesa a la València de finals del segle XV, al costat de l'aristocràtica de

⁵ *Romanische Forschungen* 93 (1981), p. 55-81.

⁶ *El Crotalón, Anuario de Filología Española I* (1984), p. 147-157, on s'estudia la interacció, que no fusió completa, entre els autors de novel·les artúriques i sentimentals des d'una perspectiva molt més encertada que no la de Bohigas a «La novela caballeresca, sentimental y de aventuras», en: G. Díaz Plaja (ed.): *Historia general de las literaturas hispánicas*, Barcelona: Barna, 1951, vol. II, p. 189-236.

⁷ J. Ruiz i Calonja: *Història de la literatura catalana*, Barcelona: Teide, 1954, p. 308, 320; i Martí de Riquer: *Història de la literatura catalana*, Esplugues de Llobregat: Ariel, 1964, vol. 3, p. 375-376, 195.

⁸ *Els certàmens poètics valencians del segle XIV al XIX*, València: Institució Alfons el Magnànim, 1983, p. 199-201, 392.

Corella. El terme «valenciana prosa», amb què l'autor valencià designa la seua traducció, és fruit d'aquest ambient literari. Aquest terme s'ha volgut considerar com a mostra d'identificació geogràfica i particularista o com a identificativa d'un estil culte i preciosista. Minervini, crec que amb encert, agafa l'opinió aglutinadora de Fuster.

Un segon apartat d'aquesta introducció és l'estudi de la llengua de Vallmanya (p. 23-25), on es detecten nombroses característiques valencianes i influències castellanes, «buon esempio della situazione linguistica nella Valencia dell'ultimo quarto del XV secolo» (p. 23). S'hi anoten com a característiques valencianes la caiguda de la -d- intervocàlica i de la -r- dels plurals, les reduccions -bs- → -s-, -nç- → -ç-, -ct- → -t-, la solució -ea < llat. -itia, la presència de la palatal en els verbs incoatius (mereixca), la -e de la primera persona de l'indicatiu present en els verbs de la primera conjugació i la solució -ara, -era per al pretèrit imperfect del subjuntiu. A més hi ha una sèrie de característiques gràfiques pròpies de l'apitxat: ch- per x-, -ss- per -s- i b per v. Quant als elements castellans, són nombrosos a nivell gràfic i lèxic (al meu parer, s'hi hauria d'incloure també la forma verbal «miró», p. 67, 12, i potser fins i tot, pel nombre relativament reduït, les formes considerades com a pròpies de l'apitxat). Manquen per assenyalar, però, característiques ben importants, com l'ús de les formes «esta, estes, estos» dels demostratius (però «aquesta», p. 110, 29), del locatiu «ací» (p. 110, 6), de la preposició «per a» («ab tan poca força per a plorar com ne tenia per a viure», p. 89, 21; també hi ha casos de «para»: «para passar ab repòs», p. 37, 3), de la conjunció final «per a què» («li portava cas per a que fossen les seues mans...», p. 67, 31-32) i de la preposició «a» davant objecte directe de persona («féu cridar a son marit», p. 120, 23). Lèxicament, s'han d'anotar les paraules, la documentació de les quals és essencialment o únicament valenciana: «acanea» (p. 97, 18), «escodrinien» (p. 67, 12), «estropear» (p. 85, 13), «goç» (p. 126, 24), «despedir-se» (p. 106, 4; documentada per primera vegada en sor Isabel de Villena). També hi trobem variants formals sense documentació: «estàncies» (p. 98, 26; sembla un castellanisme), «tristia» (p. 126, 9).

Després de l'estudi de la llengua, la introducció segueix amb unes observacions sobre les tècniques de traducció, on remet a treballs anteriors de Panunzio i Indini, potser amb escreix, i fa uns comentaris propis sobre les esmenes correctes i les males o allunyades interpreta-

cions de l'original castellà. Com a fet curiós, s'hi assenyalen correccions idèntiques en les traduccions catalana i italiana, malgrat ésser independents. Pot ser que en aquest camp s'hagués pogut sistematitzar més i millor a partir d'un mètode d'eficàcia reconeguda, com ara el de Wittlin⁹; aquesta consideració és extensible també a l'estudi de la traducció italiana (p. 139-144).

Finalment, Minervini indica les edicions anteriors, a cura de Lambert Mata (reproducció de l'exemplar del British Museum, 1906) i de Miquel i Planas (1907 i 1912). Una errada: s'inclou l'edició del 1912 dins el volum III del *Novelari català*, quan en realitat és editada al volum II.

Respecte del text de l'edició catalana (p. 35-129), segueix fidelment l'original, en contraposició a l'edició italiana, que usa unes normes que intenten apropar el text un xic massa a les exigències de la «letatura moderna» (així s'escriu «ed» davant altra «e», es canvia «y» per «i», se suprimeix la «h», etc., p. 155-165). Sols anotaré aquí la dubtosa i excessiva puntuació d'alguns fragments i assenyalaré algunes errades advertides, tipogràfiques o d'edició: «tan poch» (p. 55, 24) per «tanpoch», «Vetaci» (p. 81, 7) per «Vet aci», «pendré les» (p. 90, 29) per «pendré-les», «perquè» (p. 92, 20) per «per què», «tan bé» (p. 116, 18) per «tanbé», «també» (p. 117, 2) per «tam bé». Crec que és millor la solució «és en» en lloc de «é. n» (p. 88, 2) i l'accentuació de «Súria» (p. 102, 35; castellà: Suria). Quant a les esmenes fetes per Minervini a l'original, no estic d'acord amb les següents:

- p. 48, 29-30: «perquè no és de menys estima lo rembre que lo crear» (or.: «lo crear que lo rembre»). La fórmula «no és de menys» pot tenir perfectament un sentit d'equivalència, i no necessàriament de superioritat.
- p. 59, 29 a p. 60, 1: «Açò dich perquè veig que les seues obres, en lloch de.poc(ar) amor, augmenten fe» (or.: «de pocamor»). Té perfecte sentit en català, i per això no cal seguir excessivament el model castellà.
- p. 63, 1-2: «Y, aplegat hon estava, delliberí donar-la.y» (or.: «aplegant»). Per les mateixes raons.

⁹ *Estudis Romànics* 13 (1963-1968), p. 277-315.

- p. 114, 20-22: «los fermes enamorats, per abonança-se ab les que serveixen, cerquen totes les formes que poden» (or.: «forces»). Per les mateixes raons.
- Minervini esmena alguns noms propis, la grafia dels quals és ben comprensible amb l'ajuda, si de cas, d'una nota: «Penèlope» (p. 121, 5; or.: «Penolope»), «Artemís(i)a» (p. 121, 21; or.: «Artemisa»), «Mausol» (p. 121, 22; or.: «Mansol»), «Dèbora» (p. 123, 4; or.: «Delbora»), «Clàudia» (p. 124, 26; or.: «Elaudia»).
- p. 119, 13. Crec que és més genuïna la solució de Planas («no [é]s causa») que la de Minervini («no s[é] causa»), encara que més apropada aquesta al castellà.

Malgrat aquestes petites dissensions, que intenten contribuir a la discussió i suplir algunes mancances inadvertides, el treball de Minervini és, en línies generals, força rigorós i la seua edició mereix una gran confiança.

Tomàs Martínez i Romero
(Borriana)